

عملکرد ارتش جمهوری اسلامی ایران در تأمین امنیت استان‌های مرزی (مطالعه موردی از پیروزی انقلاب اسلامی تا آغاز جنگ)

اصلانی مصطفی^۱، جمشید نصرت‌آبادی^۲، حمید رضا، رفعتی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵

چکیده

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و برهم خوردن بسیاری از معادلات در حوزه‌های مختلف امنیت ملی، نیروهای معارض به‌منظور آسیب رساندن به منافع و هدف‌های ملی در برخی از استان‌ها و شهرهای مرزی اقدام به عملیات سیاسی و نظامی نمودند به‌نحوی که امنیت در استان‌های مرزی به‌شدت کاهش پیدا نمود. به‌رغم تلاش زیاد توسط حکومت مرکزی نه‌تنها بهبودی حاصل نشد بلکه روز بروز بر میزان ناامنی‌ها افزوده می‌شد و برای برقراری و حفظ امنیت ارتش بکار گرفته شد. ارتش بر اساس مأموریت ابلاغی در استان‌های مرزی وارد عمل شد و با نقش‌آفرینی و عملکرد برجسته امنیت را در استان‌های مرزی برقرار نمود. هدف اصلی مقاله بررسی و تحلیل عملکرد ارتش جمهوری اسلامی در برقراری تأمین امنیت استان‌های مرزی کشور ایران با تأکید بر استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و خوزستان در سال‌های ۱۳۵۹-۱۳۵۷ می‌باشد. جامعه آماری در دو فاز کیفی و کمی مطالعه اسناد و پژوهش‌های مرتبط و همچنین خبرگان درون سازمان با انتخاب هدفمند بوده است. روش گردآوری کتابخانه‌ای و ابزار آن مطالعه اسناد و مدارک، مصاحبه و توزیع پرسشنامه بوده است. برای سنجش روایی و اعتبار پرسشنامه از آزمون مقدماتی^۴ و سوالات مصاحبه به‌صورت باز و بسته و آلفای کرونباخ برابر ۰.۸ محاسبه و تجزیه و تحلیل کیفی بر اساس تحلیل محتوا و کمی از روش آمار توصیفی و استنباطی انجام و در نهایت ۸ عملکرد راهبردی برای برقراری تأمین امنیت در استان‌های چهارگانه مرزی احصاء گردید.

واژگان کلیدی: استان‌های مرزی، امنیت، عملکرد ارتش

^۱ - پژوهشگر، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس شهید سلیمانی نویسنده مسئول Aslani ۴۱ @ yahoo. com

^۲ - استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه فارابی

^۳ - استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش

^۴ - pre test

مقدمه

ارتش بعد از انقلاب به رغم مشکلات عدیده بر اساس مأموریت ابلاغی و باهدف برقراری امنیت و حفظ ثبات و آرامش در استان‌های چهارگانه مرزی آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و خوزستان وارد عمل شد و با نقش‌آفرینی و عملکرد برجسته مبادرت به برقراری امنیت در استان‌های مرزی را نمود که بازگو نمودن آن‌ها ضمن شفافیت چگونگی عملکرد و جان‌فشانی ارتش برای حفظ و اعتلای کشور، موجب درس آموخته‌هایی برای نسل امروز خصوصاً در حوزه عملیات پدافند و توسعه داخلی خواهد بود و دراین مقاله عملکرد راهبردی ارتش موردبررسی قرار خواهد گرفت.

"تشریح و بیان مسأله" اساساً هرگونه تهدید خصوصاً مسلحانه برمنافع ملی کشورها اثرگذار می‌باشد شرط لازم برای هرگونه کنش و واکنش منطقی و پیشگیری و مقابله با اینگونه تهدیدها ایجاد، حفظ و تقویت آمادگی مناسب و بکار گیری به‌موقع همه نهادها و سازمان‌ها ازجمله نیروهای مسلح خواهد بود. پس از شکل‌گیری انقلاب اسلامی، برخی از احزاب، گروه‌ها و دستجات مخالف و معارض برای محقق شدن خواسته‌های موردنظر، در برخی استان‌های مرزی اقدامات مسلحانه‌ای را که اکثراً در قالب جنگ‌های نامنظم بود به‌صورت مستقل و یا مشترک آغاز نمودند که ضمن ایجاد اختلال در نظم و امنیت شهرها و مناطق، آسیب‌هایی را نیز بر نیروهای نظامی، مردمی و منابع کشور وارد ساختند. اقدامات حکومت برای ایجاد و حفظ امنیت نتیجه مورد نظر را در بر نداشت و ارتش مأموریت یافت تا با سایر سازمان‌های نیروهای مسلح امنیت رادراستان‌های مرزی برقرار نماید. در آن زمان ارتش به‌رغم اعلام بی‌طرفی و صدور اعلامیه توسط شورای عالی ارتش و تأکید به وظیفه ذاتی خود مبنی بر دفاع از استقلال و تمامیت کشور و پشتیبانی از دولت‌های قانونی و ملت ۱ و نیز دستور برگشت یگان‌ها به پادگان‌ها، در شرایط بحرانی به سر می‌برد.. ازطرفی ارتش تنها سازمان نظام‌یافته‌ای بود که ضمن برخورداری از ساختار، آموزش و ادوات و تجهیزات مناسب، توانایی داشت تا بر اساس مأموریت و وظایف ذاتی در مقابل

^۱ ارتش ایران وظیفه دفاع از استقلال و تمامیت کشور عزیز ایران را داشته و تاکنون در آشوب‌های داخلی سعی نموده است با پشتیبانی از دولت‌های قانونی این وظیفه را به نحو احسن انجام دهد. با توجه به تحولات اخیر کشور،

این گونه اقدامات و فعالیت‌ها که در استان‌های مرزی انجام می‌پذیرفت، ایفای نقش نموده و نظم و امنیت را در مناطق موردنظر حاکم نماید. هرچند متأثر از وضعیت پدید آمده با تنگناها و نارسایی‌هایی جدی مواجه گردیده بود. بدیهی است هرگونه عملکرد ارتش در سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی برای تأمین امنیت استان‌های مرزی در آن دوران ، متأثر از عملکرد و تصمیم‌گیری و تصمیم سازی فرماندهان و مسئولین ارتش بوده است لیکن نقش آفرینی و عملکرد ارتش به صورت مدون و بر اساس یک روش علمی بررسی و تحلیل نگردیده است. قطعاً تحلیل و تدوین عملکرد ارتش زینت‌بخش تاریخ زرین و ماندگار ارتش خواهد بود. از طرفی مشخص ساختن عملکرد ارتش به عنوان محور نظامی در برقراری تأمین امنیت استان‌های مرزی کشور از پیروزی انقلاب ج.ا. ایران تا آغاز جنگ تحمیلی نقطه عطفی در تاریخ ارتش و نیروهای مسلح است که حاوی درس آموخته‌های بسیار بالارزشی برای فرماندهان فعلی و آینده سطوح سه‌گانه خواهد بود، ضمن آنکه بهره‌گیری از تجارب گذشته در قالب تولید اسناد ارزشی، فرهنگی، اطلاعاتی، عملیاتی، آموزشی، دانشی، پشتیبانی، تجربی، مهارتی و... همواره مورد تأکید فرماندهی معظم کل قوا نیز بوده و می‌باشد

بنابراین واکاوی، بررسی و تحلیل عملکرد ارتش در این مرحله و مدیریت دانش این مقطع زمانی که مربوط به تأمین امنیت استان‌های مرزی بین سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۵۹ می‌تواند مزید بر شفافیت و وضوح عملکرد ارتش، به عنوان سند راهنمای جامع در ابعاد مورد بهره‌برداری فرماندهان و یگان‌های تابعه امروزی و آتی ارتش و حتی نیروهای مسلح که از لحاظ ساختار، ابزار، روش‌ها، رویه‌ها، فناوری‌ها و... متفاوت با گذشته می‌باشند قرار گیرد و کمک قابل توجهی را در ادامه برقراری، حفظ و تقویت تأمین امنیت ملی کشور داشته باشد. لازم به ذکر است در آن ایام و شرایط برخی از یگان‌های ژاندارمری مستقر در مناطق مرزی، نیروهای مردمی محلی و اعزامی از سایر نقاط کشور و نهاد نوپا و تازه شکل گرفته سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نیز به نوعی در کنار ارتش ایفای نقش و اجرای مأموریت نموده اند. اگرچه ناامنی استان‌های مرزی را در شمال، جنوب، شرق و غرب کشور فرا گرفته بود لیکن در بین استان‌های مرزی، استان‌های آذربایجان غربی، کردستان،

کرمانشاه و استان خوزستان به سبب موقعیت ژئوپلیتیکی و عوامل دیگر در مقایسه با سایر استان‌های مرزی از نظر درگیری و مخدوش شدن امنیت از شدت، اهمیت و چالش بیشتری برخوردار بود. به گونه‌ای که پس از پیروزی انقلاب اسلامی و آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، درگیری‌های مسلحانه در آن مناطق شدت یافت و احزاب و گروهک‌های مخالف تا پایان جنگ تحمیلی مستمراً و پس از آن حسب شرایط فعالیت‌های نظامی داشته‌اند و ارتش نیز بر اساس مأموریت ذاتی و وظایف تعیین‌شده به عنوان محور اصلی از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹ و در ادامه تا به امروز در برقراری تأمین امنیت مناطق اشاره‌شده به اجرای مأموریت پرداخته است. و درس آموخته‌های به دست آمده و گاهی ناگفته نیز به نوعی مورد استفاده سایر استان‌های مرزی قرار گرفته است. بنابراین تمرکز تحقیق بر مناطق شمالغرب، غرب و جنوب کشور و براساس استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و خوزستان می باشد به نحوی که با جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز در خصوص نحوه مقابله ارتش با معارضین در استان‌های ذکر شده که با مشارکت و همکاری سایر نیروهای مسلح، نیروهای مردمی و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی انجام پذیرفته است عملکرد ارتش مشخص شود.

با عنایت به مراتب گفته شده در بالا، مسأله تحقیق به شرح زیر بیان می‌شود:

عملکرد ارتش ج.ا.ا. در برقراری تأمین امنیت استان‌های مرزی آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و خوزستان در بین سال‌های ۱۳۵۹-۱۳۵۷ به چه صورت بوده است؟

مبانی نظری

ارتش قبل از انقلاب: تاریخ تشکیل نیروی زمینی و دریایی ارتش ایران به زمان هخامنشیان بازمی‌گردد (علی بابایی؛ ۱۳۸۲: ۲۸) پس از تصدی رضا شاه یه مقام وزارت جنگ ارتش ایران در قالب قشون متحدالشکل و واحدهای نظامی تحت اشراف وزارت جنگ با فرماندهی واحد، در دی ۱۳۰۰ به طور رسمی آغاز به کار کرد. (شیخ الاسلامی، ۱۳۷۵: ۴۳۱) شمار افراد نیروهای مسلح به ۱۲۷ هزار نفر رسید (آبراهامیان، ۱۳۷۷: ۱۷۰-۱۶۹). رضاخان، سامانه آموزش نظامی در مدارس نظام و دانشکده افسری را بر اساس پیاده نظام مدرن اروپایی تدوین کرد. (آبراهامیان، ۱۳۷۷: ۶۶).

طی سال ۱۳۰۱، رضاشاه مقدمات خرید تفنگ و مهمات سبک را از اروپا فراهم کرد. در میان سال‌های ۱۳۰۲ تا ۱۳۰۵، نخستین گام‌های لرزان برای تشکیل نیروی هوایی ارتش ایران برداشته شد. (همان: ۶۶)

در دوران پهلوی دوم، نوسازی و قدرتمند کردن ارتش تسریع شد و ارتش ۱۲۰ هزارنفری به ۴۱۰ هزار نفر افزایش یافت. (پاسخ به تاریخ، ۱۹۷۸: ۱۶۷). نیروی زمینی تا ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ دارای ۲۸۵۰۰۰ پرسنل نفر و ۳۰۰۰۰۰ نفر ذخیره بوده است. (مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی). تاریخ تأسیس نیروی هوایی سال ۱۳۰۳ (۱۹۲۴) به دستور رضاشاه پهلوی بود. (عاقلی: ۲۰۵-۲۰۲) این نیرو در سال ۱۹۷۹ حدود ۱۰۰'۰۰۰ نیروی انسانی را شامل می‌شد که حدود ۵۰۰۰ نفر از آن را خلبانان مجرب تشکیل می‌دادند.

سال ۱۳۳۴ نیروی دریایی شاهنشاهی ایران شکل گرفت، نیروی دریایی در تاریخ ۹ آذر ۱۳۵۰ کنترل جزایر غیرمسکونی، اما استراتژیک ابوموسی، تنب کوچک و تنب بزرگ را به دست گرفت تا سال ۱۳۵۷، ایران به سرعت نیروی دریایی خود را نوین کرد (آشنایی با تاریخچه نیروی دریایی ارتش، ۱۳۹۹: ۱۲)

در جریان جنگ جهانی دوم یگان‌های مختلف لشکر شرق (خراسان) در مقابل پیشروی قوای شوروی ایستادگی کردند. در زمان محمدرضاشاه ارتش با قاطعیت تمام به حکومت خلق آذربایجان و جمهوری مهاباد پایان داد. ارتش طی سال‌های ۱۹۷۲ تا ۱۹۷۵ در سلطان‌نشین عُمان، عملیات نظامی داشت که طی آن افسران ارتش توانستند عملیات نظامی واقعی را تجربه کرده که بعدها در جنگ ایران و عراق بسیار مفید واقع شد.

از عملیات‌های اطلاعاتی مهم ارتش شاهنشاهی ایران می‌توان به برنامه شناسایی آبی‌کس و پروژه ژن تیره به ترتیب از ارتش عراق و شوروی اشاره کرد. (فتاحی، ۱۳۹۳). در فاصله سال‌های ۱۳۴۹ تا ۱۳۵۷ می‌توان به مأموریت‌هایی از جمله اعزام لشکر خراسان به منطقه جنوب آروند رود، اعزام به کشور عمان، شرکت در مانور نظامی مشترک کشورهای عضو «پیمان سنتو» اعزام نفرات و یگان‌هایی تحت عنوان "نیروهای پاسدار صلح سازمان ملل متحد" به کشور ویتنام و نیز اعزام نیرو به بلندی‌های جولان اشاره کرد. (حماسه سازی لشکر ۷۷ خراسان در دفاع مقدس، ۲۰ فروردین ۱۴۰۰). در ۲۶ دی ۱۳۴۱، شش فروند هواپیماهای

جنگنده به درخواست دبیر کل سازمان ملل به کشور کنگو فرستاده شد. (لطفی‌نیا، ۱۳۹۱: ۸). از سال ۱۳۴۷ (۱۹۶۷) نبردهای هوایی پراکنده و پدافند موشکی ایران با نیروی هوایی عراق انجام شد. شناسایی مراکز نظامی شوروی در دهه آخر حکومت پهلوی نیز با همکاری آمریکا انجام می‌شد. (همان). در این دوره به سبب قدرت به وجود آمده در ارتش، ایران از منافع خود در منطقه با بهره‌گیری از قدرت نظامی حفاظت کرد.

استان کرمانشاه: کرمانشاه در دوره‌های مختلف دارای نام‌های گوناگونی بوده که معمولاً با تغییر از حکومتی به حکومتی دیگر صورت می‌گرفته است، (لغت‌نامه دهخدا). کرمانشاه از لحاظ بقایای سکونت‌های پیش‌ازتاریخ، یکی از مناطق بسیار غنی و مهم در ایران و غرب آسیا است. (کاظمی، ۱۳۸۹: ۴۰۶). مساحت آن ۹۵۶'۳۸۹'۹۳ مترمربع (نزدیک به ۱۰ هزار هکتار) است. شهر کرمانشاه ۱/۵ درصد از مساحت کل ایران را دارد. کرمانشاه مهم‌ترین و بزرگ‌ترین شهر کردنشین ایران نیز محسوب می‌گردد. شهر کرمانشاه در سرشماری‌ها از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۵ به صورت زیر بوده است. (رئیس‌دانا، ۱۳۸۰: ۷۴۹-۷۴۸) کردها ساکنین اصلی استان کرمانشاه هستند. استان کرمانشاه سرزمین بومی برخی از بزرگ‌ترین ایلات، عشایر و طوایف گرد محسوب می‌شود. بیشتر مردم شهر پیرو یکی از سه مذهب تشیع، تسنن و اهل حق (یارسان) هستند. (بایندر، ۱۳۷۰؛ ۳۸۲)

موقعیت جغرافیائی، سیاسی و نظامی: کرمانشاه از شمال به کوه فرخ شاد و کوه پراو، از شمال غربی به کوه طاق‌بستان و از جنوب به سفیدکوه منتهی می‌شود و دارای ۲۴۵۰۰ کیلومترمربع گستردگی و ارتفاع ۱۲۰۰ متر از سطح دریا است. کرمانشاه در دروازه زاگرس قرار دارد. (خرمشاهی، ۱۳۷۵: ۱۳) از لحاظ موقعیت مرزی، استان کرمانشاه با برخورداری از حدود ۳۰۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق، دارای ارزش نظامی زیادی است و از سوی دیگر به دلیل نوع قرارگیری ارتفاعات (به طور پله ای و موازی با مرز). موقعیت خوب پدافندی و نیز شکل هندسی مرز و محدب بودن موقعیت خوب آفندی را برای کشورمان ایجاد کرده و از نظر استراتژیک دارای اهمیت می‌باشد (عزتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۰)

استان کردستان: کردستان مکان و سرزمین کردها و ناحیه‌ای در غرب ایران است. استان کردستان در انقلاب بهمن ۱۳۵۷ نقش بسزایی داشت و پس از به قدرت رسیدن جمهوری

اسلامی نیز محل درگیری میان نیروهای کرد و حکومت جدید بود. مساحت کل آن ۲۹'۱۳۷ کیلومترمربع (۱۱'۲۵۰ مایل مربع) می‌باشد. قوم کرد یکی از اقوام آریایی هستند استان کردستان یکی از استان‌های کردنشین در غرب ایران است. امروزه اکثریت مردم این استان، مسلمان و سنی مذهب بوده و تعداد خیلی نیز با پیروی از سایر ادیان (یهودی و مسیحی) و فرق و مذاهب وجود دارند. (واعظی، ۱۳۹۱: ۲۲)

موقعیت جغرافیائی، سیاسی و نظامی: استان کردستان یکی از استان‌های ایران به مرکزیت سنندج است که در غرب کشور واقع شده است. مساحت این استان ۲۹'۱۳۷ کیلومترمربع می‌باشد که این مساحت ۱/۷ درصد از مساحت کل کشور را شامل می‌شود. منطقه کردستان به لحاظ موقعیت کوهستانی خود با کوه‌های متراکم و عدم وجود معابر و محورهای آمادی و لجستیکی مناسب، همیشه منطقه بسیار پرزحمت و مشکل‌ساز برای عملیات نظامی محسوب می‌گردد. کردستان حدود ۳۰۰ کیلومتر با عراق مرز مشترک دارد و مرز ایران در این قسمت بسیار سخت و تا حدودی صعب‌العبور است و ارتفاعات آن نیز عموماً پوشیده از جنگل و نامرتب می‌باشد، ضمن فراهم کردن پوشش و اختفاء مانع عمده ای برای حرکات نظامی می‌باشد. از نظر عملیاتی نیز کردستان ایران از دو منطقه کاملاً مجزا و به عبارت دیگر به سه منطقه شمال، مرکز و جنوب تقسیم می‌گردد که در هرکدام از این مناطق، از لحاظ عملیات نظامی، محاسن و معایبی را دارا می‌باشند. (خرم‌شاهی، ۱۳۷۵: ۱۲۰-۱۱۹)

استان آذربایجان غربی: این استان در شمال غربی ایران قرار دارد و مرکز آن شهر ارومیه است. آذربایجان غربی تنها استان هم‌مرز با کشور ترکیه است. در استان آذربایجان غربی علاوه بر زبان‌های ترکی آذربایجانی (لطفی پاشا: ۱۳۴۱: ۳۲۳) و کردی (عمدتاً در منطقه مکریان) (اشراقی، امامی، ۱۳۷۱: ۹۴-۹۵) اقلیتی نیز به زبان‌های ارمنی و آرامی نو آشوری سخن می‌گویند. (رزما، ۱۳۳۰: ۶۸) مساحت استان برابر ۳۷'۰۵۹ کیلومترمربع است که سیزدهمین استان بزرگ کشور محسوب می‌شود و ۲'۲۵ درصد مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد. و مرکز آن شهر تاریخی ارومیه بوده است. (اسکندری‌نیا، ۱۳۷۸: ۱۳۲) زبان و مذهب اصلی درهریک از شهرهای استان آذربایجان غربی شیعه و سنی

و در شهر سلماس چند خانوار مسیحی و در مرگنر نیز تعدادی علی‌اللهی دارد. موقعیت جغرافیائی، سیاسی و نظامی: استان از شمال به جمهوری آذربایجان و ترکیه، از مغرب به ترکیه و عراق، از شرق به استان آذربایجان شرقی و استان زنجان و از جنوب به استان کردستان محدود است. بطور کلی ویژگی‌های عمده نظامی منطقه به شرح زیر می‌باشد:

- شرایط کوهستانی و بعضاً بخش‌های جنگلی و جاده‌های پریچ‌وخم و صعب‌العبور، مناسب جنگ‌های چریکی.
- منطقه آذربایجان غربی و شرقی به لحاظ قرار گرفتن در یک موقعیت ویژه، با چهار کشور (عراق، ترکیه، ارمنستان و آذربایجان) همسایه بوده و از لحاظ دهلیز بندی نیز دارای موقعیت ویژه است. وجود عوارض حساس و پراهمیت در داخل و خارج از آذربایجان، این منطقه را از لحاظ عملیات نظامی فوق‌العاده بالارزش ساخته است. از لحاظ وسعت، منطقه وسیع طبیعی برای عملیات گستره آفندی و پدافندی است.

استان خوزستان: در جنوب غرب ایران است که جنوب آن در کرانه خلیج فارس قرار دارد. مساحت استان خوزستان ۶۴/۰۵۷ کیلومترمربع است مرکز استخراج نفت ایران است. از لحاظ تاریخی، خوزستان یکی از قدیمی‌ترین مناطق مسکونی فلات ایران محسوب می‌شود. (افشار سیستمی ایرج، ۱۳۷۳، ۴۲) جمعیت استان خوزستان ۴'۷۱۰'۵۰۹ نفر بوده است شمار عرب‌های استان خوزستان حدود ۶۸ درصد کل جمعیت روستایی استان را دربر می‌گرفت. (کریمی‌پور، ۱۳۸۴: ۹۷). استان خوزستان به علت وسعت زیاد دارای اقوام مختلفی می‌باشد.

موقعیت جغرافیائی، سیاسی و نظامی: خوزستان از شمال به لرستان، از شمال شرق و شرق به استان چهارمحال و بختیاری، از شمال غرب به ایلام، از جنوب شرقی به کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب به بوشهر و خلیج فارس و از غرب به کشور عراق محدود می‌شود. استان خوزستان از شمال و شرق توسط رشته‌کوه‌های زاگرس احاطه شده است خوزستان شامل دو منطقه کوهستانی و جلگه‌ای است. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰: ۱). به سبب برخورداری از موقعیت جغرافیایی، ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی از موقعیت نظامی بسیار با اهمیت برخوردار می‌باشد

قومیت‌ها در استان‌های مرزی چهارگانه: ایران کشوری متنوع از نظر قومی است. ویژگی‌های متمایزکننده اقوام از یکدیگر در ایران بیشتر بر مؤلفه‌های زبانی و مذهبی متمرکز می‌شود. سکونت قومیت‌های ایرانی در مناطق مرزی و همجوار با کشور هم‌زبان خود، زمینه مناسبی را برای وقوع بحران‌های قومی - مذهبی و متأثر ساختن امنیت ملی کشور فراهم می‌آورد. امنیت شهرهای مرزی و لزوم ایجاد و حفظ آن یکی از مهم‌ترین مسائل هر کشور می‌باشد. بدون تردید داشتن مرزهای کنترل‌شده و مناطق مرزی بدون تنش و بحران در برقراری امنیت و اعمال حاکمیت دولت در هر کشور، نقش کلیدی و هدایت‌کننده‌ای داشته و از سوءاستفاده و دخالت دشمنان داخلی و خارجی می‌کاهد. نظر به اهمیت موضوع به‌طور اجمال و متناسب با نیاز، مواردی از اقوام و زبان آنان در استان‌های مورد مطالعه بیان می‌شود:

۱- قوم آذری: بزرگ‌ترین اقلیت قومی ایران است. آذری‌ها در مناطق مختلف کشور سکونت دارند و شمال غربی ایران از دیرباز حوزه اصلی آنان را تشکیل داده است؛ و استان‌های آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، اردبیل و زنجان چهار استان بزرگ آذری‌نشین ایران هستند.

۲- قوم کرد: این قوم دومین اقلیت عمده قومی در کشور است. کردها بیشتر در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاهان، ایلام، همدان و شمال خراسان ساکن هستند. بنا به دلایلی مختلف بارها در قالب حوادث ناگوار و خشونت باری در مناطق کردنشین غرب و شمال غربی کشور فعال گردیده است. با توجه به جغرافیای ویژه استان‌های غرب و شمال غرب کشور، سایر گروه‌های معارض نیز از مناطق مختلف کشور به مناطق کوهستانی استان‌های یادشده عزیمت کردند و مبارزات مسلحانه خود را علیه انقلاب اسلامی تشدید کردند.

۳- قوم لر در استان‌های ایلام، لرستان، چهارمحال بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد و شمال خوزستان ساکن هستند و در گذشته فعالیت‌های سیاسی قابل‌توجهی در جنوب غربی ایران انجام داده‌اند.

۴- قوم عرب: با جمعیتی بیش از یک میلیون نفر در مناطق جنوب غربی کشور و اغلب در خوزستان سکونت دارند. تبلیغات و سیاست‌های قدرت‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای در طول

تاریخ همواره بر آن بوده است تا قوم عرب ایرانی را به‌سوی ملی‌گرایی عربی سوق دهند. استان خوزستان و قوم عرب در جوار کشورهای عرب حوزه راهبردی خلیج فارس واقع شده‌اند و آسیب‌پذیر هستند. (گروه مؤلفان ارتش: ۱۳۹۹: تلخیص ۱۳۳-۱۲۶)

امنیت پایدار، توسعه و مناطق روستایی مرزی : امنیت پایدار و توسعه: توسعه ملی فرآیند توسعه همه‌جانبه‌ای است که در ابعاد گوناگون توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اکولوژیکی و ارتباطات متقابل آن‌ها را در برمی‌گیرد، (نظریور، ۱۳۷۸: ۵۰) توسعه و امنیت دارای رابطه متقابل می‌باشند. هانتینگتون می‌گوید: جای هیچ تردید نیست میان خشونت و عقب‌افتادگی اقتصادی رابطه تنگاتنگی وجود دارد (مختاری، ۱۳۸۵: ۳۶) مک نامارا^۱ معتقد است ریشه هرگونه عدم امنیت و بی‌ثباتی فقر می‌باشد (راستی و رحیمی، ۱۳۷۸: ۱۴۸) از سوی دیگر ضرورت امنیت پایدار و توسعه در مناطق روستایی مرزی: عدم توسعه هر یک از مناطق می‌تواند امنیت انسانی و امنیت ملی را با چالش مواجه کند، این مسئله در خصوص مناطق حاشیه‌ای و مرزی اثری مضاعف دارد چراکه اگر مناطق حاشیه‌ای از توسعه عقب بمانند ناگزیر مهاجرت از حاشیه به مرکز رخ خواهد داد. بعلاوه خالی شدن مناطق مرزی و حاشیه‌ای کشور از جمعیت، آسیب‌پذیری مرزها و امنیت انسانی و ملی کشور را افزایش می‌دهد (راستی و رحیمی، ۱۳۸۷: ۱۵۲) ریشه‌های تهدیدات امنیت ملی ایران به‌عنوان یک کشور در حال توسعه را باید در درون آن جستجو کرد.

^۱ - Mcnamara

ارتش از ۲۲ بهمن ۵۷ تا ۲۹ فروردین ۵۸ : اهم موارد قابل ذکر در این ایام به عبارت است از: فراخوان کارکنان ارتش برای باز گشت به پادگان‌ها، تلاش برای انحلال ارتش و یورش به پادگان‌ها، حمله به پادگان‌ها و غارت، تلاش برای تضعیف ارتش، پیوند ارتش با مردم، تدابیر خردمندانه امام خمینی (ره): ازجمله: حمله به ارتش برخلاف مصالح مردم و اسلام است ، انتصاب سرلشکر محمدولی قرنی در سمت نخستین رئیس ارتش ملی اسلامی ایران واعلام روز ارتش در ۲۹ فروردین ۱۳۵۸

عوامل تضعیف ارتش بعد از انقلاب : ارتش در حالی مسئولیت تأمین امنیت داخلی و خطوط مرزی را به عهده گرفت که پس از انقلاب ، به علل و انگیزه‌های مختلف تضعیف شده بود ودر اینجا به اختصار شرایط حاکم در آن زمان بیان می شود: تصفیه کارکنان ارتش و شعارهای انحلال ارتش توسط گروهک‌ها، از بین رفتن انسجام سازمانی و روی کار آمدن شوراها به جای فرماندهان در یگان‌ها، انجام پاکسازی‌های غیر کارشناسانه واغلب از روی انتقام جویی‌های فردی، تصرف بعضی پادگان‌های ارتش توسط برخی از گروهک‌ها، سازمان‌ها و به تاراج رفتن بسیاری از تجهیزات، عملکرد خودسرانه کمیته‌ها در بازداشت کارکنان ارتش، دخالت در امور داخلی و گاهاً انتخاب فرماندهان جدید برای یگان‌ها، کودتای نقاب، حذف سازمان‌های اطلاعاتی، تلاش برای فروش برخی از تجهیزات مدرن ارتش، کاهش خدمت سربازی از یک سال به دو سال ، پاکسازی و تقلیل دوره خدمت کارکنان وظیفه و موافقت با تحت فشار فرماندهان برای استعفاء یا انتقال پرسنل کادر، کاهش قابلیت بکارگیری حدود پنجاه درصد. از ارتش ۵۴۰ هزار نفری به سبب انتقال، تصفیه، استعفاء و... آزاد کردن نقل و انتقالات اختیاری، برکناری یکباره فرماندهان و مدیران رده‌های بالا ارتش، انحلال برخی از واحدهای سازمانی ارتش، تعدد مراکز تصمیم‌گیری در سطوح مختلف و سازمان‌های گوناگون ارتش و بی‌اطلاعی مسئولین کشور و حتی فرماندهان انتصابی جدید از توانایی‌های بالقوه و بالفعل ارتش (گروه مؤلفان ارتش، ۱۳۹۹: ۶۱۲)

مأموریت ذاتی: ارتش از همان ابتدای انقلاب به سبب برخورداری از قدمت، ساختار، تسلیحات، تجهیزات، نیروی آموزش دیده و متخصص، استقرار در شهرها؛ مناطق حساس و کلیدی کشور، برخورداری از طرح‌های مختلف برای مقابله با هرگونه رخداد سوء احتمالی و بسیاری موارد

دیگر پیکره اصلی نیروهای مسلح را تشکیل داد. مأموریت ارتش در ابتدای انقلاب که هنوز قانون آجا تدوین و مصوب نشده بود حفاظت از استقلال و تمامیت ارضی کشور تعیین و تصویب شده بود (اصلانی و همکاران، جلسات هم‌اندیشی، ۱۴۰۱)

معارضین : در یک بیان کلی احزاب، گروه‌ها و فعالان سیاسی برشماری شده زیر در بازه زمانی مورد نظر در استان‌های مورد مطالعه فعالیت‌های سیاسی و نظامی داشته‌اند: حزب دمکرات کردستان ایران، سازمان انقلابی زحمتکشان ایران (کومله)، سازمان چریک‌های فدایی خلق (شاخه کردستان)، گروه مبارزه ملی اسلامی کردستان یا خبات، سپاه رزگاری یا رستگاری، سازمان مجاهدین خلق ایران، روه علی مریوانی، حزب رنجبران، اتحادیه کمونیست، گروه صنار مامدی، گروه سردار جاف و سالار جاف، گروه احمد مفتی زاده، حزب توده، گروه سلطنت‌طلبان، گروه پالیزبان، سازمان پیکار، جبهه خلق عرب (گروه مؤلفان ارتش، تلخیص ۱۳۹۹: ۱۵۸-۱۷۲)

عملکرد ارتش در استان‌های مرزی : عملکرد ارتش در دوران مورد نظر بسیار گسترده می‌باشد و بررسی هر یک از آن‌ها نیاز به تحقیقات جامع دارد و آنچه در این تحقیق بیان می‌شود جنبه کلی داشته و برای شفافیت عملکردهای ایفاء شده و چگونگی عملکرد درسه سطح راهبردی، می‌باشد. مأموریت‌های ابلاغی و عملکرد در استان‌های مرزی: بعد از پیروزی انقلاب در سال ۱۳۵۷ و با شروع درگیری‌ها و ناآرامی در اکثر مناطق کشور خصوصاً شهرها و مناطق واقع در استان‌های مرزی، مأموریت برقراری امنیت و آرامش در استان‌های مرزی و مناطق به ارتش ابلاغ شد. ارتش به‌رغم وجود محدودیت‌ها، مشکلات و نارسایی‌های درون و برون‌سازمانی، با بکارگیری یگان‌های سرزمینی و اعزام‌شده به مناطق موردنظر، مأموریت ذاتی خود را تا شروع جنگ تحمیلی در ابعاد مختلف از جمله هشدار و آگاهی، برقراری امنیت، اجرای عملیات پاکسازی، اسکورت محموله‌های سوخت و غذا، برقراری تأمین، مین برداری، عملیات مردم‌یاری، اجرای عملیات پشتیبانی و بسیاری موارد دیگر را با تعداد قابل توجهی شهید، جانباز و اسیر اجرا نموده است که در زیر بر اساس استان‌های مورد مطالعه به آن‌ها اشاره می‌شود. شایان‌ذکر است با شروع جنگ مأموریت ارتش خاتمه پیدا ننمود بلکه ضمن حضور در جبهه‌های جنگ با کشور عراق به مأموریت قبلی نیز کماکان ادامه داده است.

عملکرد یگان‌های نیروی زمینی ارتش در استان کرمانشاه: فعالیت معارضین از اولین

روز پس از پیروزی انقلاب، گروه‌ها و احزاب مخالف در راستای اهداف کشورهای خارجی و با حمایت آن‌ها، ایجاد آشوب و بحران‌آفرینی را در شهرکرد نشین مهاباد در استان آذربایجان غربی آغاز کردند و ناامنی‌های داخلی را به سرعت به سایر مناطق کردستان و کرمانشاهان گسترش دادند و ناامنی‌ها و آشوب‌های داخلی منطقه اورامانات در استان کرمانشاهان را در بر گرفت و کنترل حوادث از توان ژاندارمری خارج شد. گروه‌های مخالف و اشرار با پشتیبانی نیروهای عراقی ناامنی‌های زیادی را به شهرها، روستاها و پاسگاه‌های مرزی منطقه اورامانات و برخی دیگر از مناطق مرزی استان تحمیل کردند. (گروه مؤلفان ارتش، ۱۳۹۹: ۶۲۱) و برخی فعالیت‌های معارضین به صورت کلی شامل: حمله به روستاها سرقت اموال و ایجاد اختلال در جاده‌های مواصلاتی، محاصره شهر پاوه و درگیری شدید با نیروهای سپاه پاسداران و حضور سران در مناطق مرزی و ایجاد تهدید، رعب و وحشت و توزیع اسلحه و مهمات، فعالیت مستمر گروه‌های مختلف در شهرهای کرمانشاه، مریوان و سنندج، فراخوان افراد حزبی کامیاران، سنندج، عشایر محلی به پاوه و صدور قطعنامه مبنی بر عدم حضور ارتش و تشکیل شورای شهر در پاوه، زیر آتش قرار دادن سنگین خانه‌ها، مدارس، مساجد و معابر عمومی شهر پاوه و... بوده است. (همان، تلخیص ۲۱۹-۲۱۴)

یگان‌های نیروی زمینی و شامل لشکر ۸۱ زرهی و تیپ ۸۴ پیاده خرم آباد بود و اعزامی شامل: هوانیروز، تیپ ۲۳ نیروهای ویژه هوابرد (نوه‌د)، لشکر ۷۷ خراسان بوده اند و بر اساس مأموریت ابلاغی اقداماتی را برای برقراری امنیت در استان کرمانشاه داشته اند که برخی از آن‌ها در قالب کلی عبارتست:

- اجرای تعداد قابل توجهی عملیات مشترک و مستقل برای مقابله با نیروهای معارض، پاکسازی محورهای مواصلاتی، برقراری تأمین محورهای اصلی، پاکسازی محورهای مختلف با تمرکز بر شهر پاوه انهدام کمین‌های ضدانقلاب با وارد نمودن تلفات به آنان، کشف سلاح و مهمات و دستگیری نیروهای معارض، اعزام و استقرار یگان‌های رزمی در مناطق مورد نظر، درگیر شدن با نیروهای عراقی در مناطق مرزی (همان، تلخیص ۲۲۳-۲۱۴)

- اجرای مأموریت‌های تدافعی، انجام فعالیت‌های مهندسی، صدور اطلاعیه‌های مورد نیاز حسب ضرورت، اسکورت ستون‌های نظامی و تدارکاتی، آگاه ساختن مردم و مجامع خبری از رویدادهای منطقه، کمک در ایجاد پست‌های امدادی، اجرای آتش توپخانه در پشتیبانی از عملیات (استکی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۴۴)
 - نقش هوانیروز نیز در دوره موردنظر بسیار بااهمیت بود و چنانچه از ظرفیت‌های این یگان در اجرای مأموریت‌ها بهره‌گیری نمی‌شد، علاوه بر وارد آمدن تلفات و خسارات بسیار، اجرای عملیات مختلف از جمله تأمین، پاکسازی، بازپس‌گیری، اسکورت، شکست محاصره و... با مشکلات عدیده‌ای مواجه می‌گردید و اجرای عملیات نیز بسیار طولانی می‌شد، ضمن آنکه ابتکار و خلاقیت و اتخاذ تدابیر و تصمیم‌های چاره‌ساز در زمان موردنظر قابلیت اجرایی شدن را پیدا نمی‌کرد. (اصلانی و همکاران، جلسات هم‌اندیشی، ۱۴۰۱)
 - تیپ ۲۳ نیروهای ویژه هوایرد نیز از دیگر واحدهایی بود که بر اساس تخصص و با توجه به ویژگی‌های مربوطه اجرای مأموریت نموده است و بخشی از عملیات یگان‌های تیپ در قالب عمده شامل: هلی‌برن در شهر پاوه و نوسود و ارتفاعات صعب‌العبور برای شکستن محاصره شهر و برقراری تأمین، پاکسازی و مسدود نمودن راه‌های فرار نیروهای معارض به عراق، گشتی‌های شناسایی ورزشی، خنثی‌سازی و مین‌برداری، مردم‌یاری خصوصاً، عملیات روانی، آموزش‌های جنگ چریکی، تأمین جاده‌ای و تأمین ستون‌های خودروبی، ایجاد پایگاه‌های مراقبتی و تأمینی، گشت‌های جوله، برقراری تأمین محورهای مواصلاتی و نظامی، مشاوره، هدایت، نظارت و همکاری‌های عملیاتی، آموزشی و... با یگان‌های سرزمینی به بوده است. (اصلانی و همکاران، جلسات هم‌اندیشی، ۱۴۰۱)
 - برخی از یگان‌های لشکر ۷۷ خراسان نیز بر اساس مأموریت‌های ابلاغی در پاکسازی جاده‌ها و روستاها، استقرار در نقاط حساس محورهای مواصلاتی و تأمین محورهای اصلی شرکت داشته‌اند. (استکی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۴۵)
- عملکرد یگان‌های نیروی زمینی ارتش در استان کردستان: معارضین برخی از فعالیت‌هایی را که در مناطق کردستان داشته‌اند شامل: شورش‌های منطقه‌ای، ناامنی و تضعیف حاکمیت نظام و دخالت در امور سازمان‌های دولتی، یورش مسلحانه برای خلع

سلاح و غارت مهمات و تجهیزات، وارد ساختن تلفات، خسارات و زیان‌های سنگین به یگان‌های نظامی و انتظامی، تأسیسات دولتی و مردم، ایجاد ناامنی، خشونت، ترور، اجرای عملیات روانی، استقرار در محورهای مواصلاتی حمله به پادگان‌ها **بوده است (گروه مؤلفان ارتش، ۱۳۹۹: تلخیص ۲۶۳-۱۸۱)** یگان‌های نیروی زمینی شامل لشکر ۲۸ و اعزامی: یگان‌های ۱۶ هوانیروز، تیپ ۲۳ نیروهای ویژه هوابرد (نوه‌د) بوده‌اند که بر اساس مأموریت ابلاغی فعالیت‌هایی را در جهت برقراری امنیت در استان کردستان داشته‌اند که برخی از آن‌ها در قالب کلی شامل: تصرف پادگان بانه و کنترل آن، مشارکت در پاکسازی شهرهای سقز و دیواندره، صدور اطلاعیه در برابر شایعات، شرکت در عملیات مختلف، (۲) پدافند در مرزهای بانه و مریوان، (۳) پشتیبانی آتش از رزمندگان در عملیات تهاجمی و تدافعی، انجام عملیات مشترک و مستقل در مقابله با نیروهای ضدانقلاب از جمله مشارکت در پاکسازی شهرهای سنندج، مریوان، شهرک ربط واقع در محور سردشت- مهاباد، بوکان، بانه و محورهای تکاب- شاهین‌دژ، بانه- سردشت، کامیاران- سنندج و ... (همان)، پاکسازی محورهای مواصلاتی و استقرار اولیه در نقاط حساس، تأمین محورهای اصلی، کمک درسازماندهی گردان‌های جندالله، اجرای عملیات بر نیروهای بعث عراق. (استکی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۴۲)، اجرای مأموریت‌های تدافعی، کمک به مجروحین غیرنظامی، آزادسازی، پاکسازی، کنترل و برقراری تأمین و امنیت محورها و شهرها و بازگشت نهادها و ارگان‌های دولتی، تأمین فرودگاه سنندج و مقابله با گروگان‌گیری و هواپیماربایی توسط یگان‌های گروگان‌نیپ ۲۳ نیروهای ویژه هوابرد، کمک‌رسانی به مردم، کمک به راه‌اندازی درمانگاه‌های امداد، حفظ و تقویت روحیه نیروهای خودی (همان، ۲۶۶)، پشتیبانی از عملیات رزمندگان اسلام با بالگردهای و آتشبارهای توپخانه، استقرار در پایگاه‌های مراقبتی و تأمینی و پدافندی در مناطق مختلف حسب ضرورت و... بوده است.

یگان‌ها و عملکرد نیروی زمینی/ ارتش در استان آذربایجان غربی: فعالیت معارضین بسترسازی برای ایجاد درگیری بین تعدادی از افسران و درجه‌داران چپ‌گرا، حضور جمعی

از کارکنان چپ‌گرا در جلوی درب پادگان و خواستار تسلیم نظامیان، تهاجم‌های مسلحانه احزاب و سایر عوامل در شهر ارومیه (گروه مؤلفان ارتش، ۱۳۹۹: تلخیص ۱۹۱-۱۸۶) ایجاد ناامنی در سرو مرز ایران و ترکیه و به شهادت رساندن و مجروح نمودن نیروهای پاسگاه مرزی سرو، عقب‌نشینی به منطقه پیرانشهر پس از پاکسازی مهاباد و ناامن نمودن محورها، هجوم‌های پی‌درپی به پادگان پیرانشهر، به ستوه آوردن مردم منطقه پیرانشهر، مورد هجوم قرار گرفتن شهر سلماس و منبع آب، هدف آتش قرار دادن ایستگاه راه‌آهن قره‌تپه، هدف آتش قرار دادن پادگان جلدیان، تهاجم به خودرو حامل کارکنان ژاندارمری مستقر در پادگان جلدیان (همان، ۲۷۱-۲۲۵)

یگان‌های نیروی زمینی شامل لشکر ۶۴ پیاده و سایر یگان‌های اعزامیاز جمله هوانیروز، تیپ ۲۳ نیروهای ویژه هوارد (نوه‌د) بر اساس مأموریت ابلاغی فعالیت‌هایی را در جهت برقراری امنیت در استان کردستان داشته‌اند که برخی از آن‌ها در قالب کلی عبارتست:

- همکاری جهت انجام عملیات مشترک پاکسازی محورهای مواصلاتی، استقرار اولیه در نقاط حساس جاده‌های اصلی، تأمین محورهای اصلی، کمک در سازماندهی گردان‌های جندالله، انجام عملیات علیه متجاوزین بعث عراق به صورت مستقل و مشترک (استکی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۴۰)

- پشتیبانی آتش از عملیات، صدور اطلاعیه خطاب به مردم آذربایجان غربی، تشکیل کلاس‌های آموزشی و برگزاری مسابقات فرهنگی - ورزشی، کشف اجناس و کالاهای قاچاق، تحویل اسلحه و مهمات افراد مسلح غیرقانونی، انجام اقدامات حفاظتی لازم در پادگان‌های، مقابله با شایعات، برپایی مراسم سان رژه، پشتیبانی آتش از یگان‌های رزمی، انجام فعالیت‌های مهندسی

- پاکسازی و آزاد سازی محورهای مواصلاتی، جلوگیری از نفوذ ضدانقلاب به داخل شهرستان ارومیه و ترک اشرار مسلح، جلوگیری از قطع تردد و پاکسازی و انهدام مواضع اشرار به وسیله بالگردها، پاکسازی و آزادسازی پاسگاه ژاندارمری زیوه و محور سرو، آزادسازی شهر و پادگان مهاباد بر اساس طرح‌ریزی و هماهنگی کامل یگان‌های عمل‌کننده در دو محور ارومیه به مهاباد و میاندوآب به مهاباد با پشتیبانی کامل نیروی

هوایی (استکی و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۴۱-۲۳۱) پاکسازی پیرانشهر و جاده‌های مواصلاتی و ارتفاعات تمرچین و شکستن حلقه محاصره و برقراری تأمین (همان ۲۶۰-۲۴۱) مقابله با عناصر ضدانقلاب درسلماس و برقراری تأمین و امنیت شهر، استقرار در پایگاه‌های مراقبتی و تأمینی و پدافندی و.. (استکی و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۶۹)

یگان‌ها و عملکرد نیروی زمینی ارتش در استان خوزستان: فعالیت معارضین و نیروهای عراق از پیروزی انقلاب اسلامی، عوامل نفوذی بیگانه و افراد ضدانقلاب با استفاده از تفاوت زبانی موجود و تأکید بر مسئله قومیت، به اقدام‌های تحریک‌آمیز در بین شهروندان عرب‌زبان استان خوزستان مبادرت ورزیدند و با ایجاد ناامنی و آشوب، بحران‌های متعددی را در برخی از مناطق استان به وجود آوردند. گروه‌های افراطی و برخی از رهبران عرب چپ‌گرا نیز با حمایت مالی و تسلیحاتی حکومت عراق، مرکزی به نام کانون فرهنگی خلق عرب... را تشکیل دادند. (گروه مؤلفان ارتش، ۱۳۹۹: ۶۳۴-۶۳۲)

برخی از اقدامات و فعالیت های ارتش عراق و معارضین شامل: اقدامات خصمانه و تجاوز مرزی زیاد علیه ایران، تجاوز هواپیماهای نیروی هوایی، تحریک و تسلیح آشوبگران خرمشهر، نفوذ دادن عوامل جاسوسی و تیم های خرابکار، آموزش و تعلیم افراد ناراضی ایرانی در خاک عراق، جابجایی نیرو با ادوات زرهی و موشک‌های زمین به هوا به منطقه کوت، تقویت یگان‌های ارتش عراق در مناطق، بمب‌گذاری و ایجاد انفجارات در مراکز حساس، اجرای رزمایش تیپ تفنگداران دریایی و لشکر ۱۰ زرهی ارتش عراق، تشدید فعالیت‌های شناسایی هوایی، تقویت نیروهای محافظ مرزی، اقدام‌های تحریک‌آمیز، درگیری‌های مرزی و عملیات تخریب و ایجاد ناامنی‌ها و... بوده است (گروه مؤلفان ارتش، ۱۳۹۹: ۵۶۶-۵۶۴)

یگان‌های نیروی زمینی و عملکرد آنان بر اساس آمایش سرزمینی و نیز اعزام برخی از یگان‌ها، نیروهای زمینی، هوایی و دریایی ارتش در استان خوزستان مستقر بودند و هر یک از نیروها حسب مأموریت و واگذاری به آنان انجام وظیفه نموده‌اند و در زیر اقدامات و فعالیت یگان‌های ارتش که موجب برقراری امنیت استان شده است شرح داده می‌شود..

- برقراری امنیت، محاصره سازمان سیاسی خلق عرب و کانون فرهنگی خلق عرب، مقابله با گروهک‌ها و تقویت پاسگاه‌ها و یگان‌ها در مناطق مرزی، برقراری امنیت در خرمشهر،

پشتیبانی از نهادهای مختلف، اقدام‌های سازنده در زمینه‌های خلع سلاح و جمع‌آوری جنگ‌افزارهای به تاراج رفته، مقابله با تجاوزات مرزی، کمک به اجرای انتخابات، حراست از اماکن حساس و حیاتی، حفاظت از پادگان‌ها و تأسیسات ارتش، بازسازی و تجدید سازمان و آموزش به یگان‌ها، امداد رسانی به سیل‌زدگان، اعزام یگان‌هایی به مناطق آشوب‌زده غرب و شمال غرب، عملیات مردم‌یاری، برقراری ارتباط امن، پایدار و مطمئن، تمرکز تلاش‌های اطلاعاتی و خنثی‌سازی اقدام‌های خرابکارانه عراق، شناسایی منطقه واگذاری (همان: ۶۳۵ - ۶۳۳)، اجرای گشت‌های مراقبت منطقه‌ای روزانه و شبانه، کنترل و مراقبت و رصد نوار مرزی، مشاوره و هدایت برای برقراری تأمین امنیت، انجام اقدامات مهندسی در زمینه‌های مختلف و... می‌شود (اصلائی و همکاران، جلسات هم‌اندیشی: ۱۴۰۱)

- یگان‌های پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی از جمله توپخانه، مهندسی، مخابرات و پشتیبانی منطقه ۲ بر اساس ماهیت و مأموریت ذاتی در استان‌های چهارگانه مرزی دارای عملکرد بسیار گسترده و قابل قبولی بوده‌اند بنحوی که یگان‌های عملیاتی با پشتیبانی آن‌ها مأموریت خود را اجراء نموده‌اند. پشتیبانی منطقه ۲ نیز از بعد از پیروزی انقلاب تا شروع جنگ ایران و عراق، یگان‌های لشکر ۹۲ زرهی مستقر در پادگان‌ها، مناطق و شهرهای مختلف تدارک نموده‌است. (گروه مؤلفان ارتش، ۱۳۹۹: ۵۶۶-۵۹۴)

- یگان‌های پشتیبانی رزمی استان‌های مورد مطالعه در این تحقیق به شرح زیر می‌باشد.
- یگان‌های توپخانه در منطقه عملیاتی شمال غرب: واحدهای توپخانه یگان‌های سرزمینی و اعزامی در استان‌های چهارگانه مرزی بر اساس مأموریت ذاتی کمک مستقیم، تقویت، عمل کلی تقویت و عمل کلی برای یگان‌های پشتیبانی شونده به‌گونه‌ای عملکرد داشتند که ضمن پوشش اهداف عملیات، تأثیر منفی بر روی مردم غیرنظامی و بومی نداشته باشد. سلاح‌های توپخانه فقط در مواقعی که لازم بود به‌صورت تک لوله‌ای و نقطه زنی مورد بهره‌برداری قرار می‌گرفت و هرگز به‌صورت آتش انبوه و آن‌هم به مناطق مسکونی و محورهای منتهی به آن مورد استفاده قرار نمی‌گرفت. (همان تلخیص: ۴۲۵-۴۱۹)

- یگان‌های مهندس: عملکرد یگان‌های مهندسی بسیار گسترده بوده است و نمونه‌هایی از فعالیت آنان شامل: ایجاد و برداشت سد موانع، ایجاد معبر در میادین مین و تله‌های

انفجاری، کشف و خنثی‌سازی مین، احداث خاکریز، سنگر، پناهگاه، شبکه‌های خاردار و راه و حفظ مواصلاتی، روانه کردن پل و برقراری ارتباط روستاها، عملیات برف‌روبی و ترمیم جاده‌های نظامی و تسطیح و شن ریزی، شناسایی بهترین راه و معبر برای تردد پایگاه‌ها و پاکسازی جاده و... می‌باشد (گروه مؤلفان، ۱۳۹۹: تلخیص ۴۰۳-۳۹۴)

- عملکرد یگان‌های مخابرات در سطح گسترده براساس پایداری و امن بودن مستمراً انجام شده است و نمونه‌هایی از فعالیت‌ها شامل: برقراری امکانات ارتباطی از بالاترین رده تا پایین‌ترین رده، پیک منظم موتوری، رادیو تلگرافی و رادیو تله تایپی، سوئیچینگ، مرکز تلفن، خدمات پیک، بیسیم‌های برد کوتاه، فراهم ساختن شرایط برقراری ارتباط ناحیه ژاندارمری، شهربانی استان‌ها با شبکه رادیویی لشگر، تأمین نیازهای ارتباطی و مخابراتی، رفع نارسایی‌ها و مشکلات ارتباطی و... می‌باشد.

- نیازمندی‌های آمادی و پشتیبانی و سایر خدمات یگان‌ها در منطقه شمال غرب، علاوه بر پشتیبانی‌های سازمانی، به‌وسیله فرماندهی و پشتیبانی منطقه یک از طریق دو آمادگاه ۵۱۱ و ۵۱۲ در مراغه تهیه و تأمین می‌شد. در منطقه شمال غرب به دلیل محاصره پادگان‌ها و بسته بودن جاده‌ها و محورهای مواصلاتی و نیز امکانات بسیار محدود بیمارستانی در شهرها و سایر مناطق در صورت مجروح شدن کارکنان پایور و وظیفه، برخی از آنان در اثر شدت جراحات وارده یا به شهادت می‌رسیدند یا دچار نقص عضو و معلولیت می‌شدند و یا در شرایطی که مقدور بود به‌وسیله بالگردهای هوانیروز به بیمارستان‌های ارتش یا دولتی در مناطق امن تخلیه می‌شدند. (اصلائی و همکاران، ۱۴۰۲: جلسات هم‌اندیشی)

- عملکرد نیروی هوایی و پدافند هوایی در سال ۱۳۵۹ و ۱۳۵۸ عبارت است از:
- عملکرد سال ۱۳۵۸: به‌طور کلی از آغاز تا پایان سال ۱۳۵۸ مجموعاً تعداد ۱۳۰۶۸ سورتی پرواز عملیاتی، تاکتیکی، آموزشی، آزمایشی و رزمی توسط انواع مختلف وسایل پرنده‌ی نه‌اجا به ثبت رسیده است.. (موسوی، ۱۳۹۶، ج ۱: ۴۵۵)
- عملکرد سال ۳۵۹: در بیان کلی عملکرد نیروی هوایی از ابتدای سال ۱۳۵۹ تا شروع جنگ تحمیلی شامل: شناسایی و پشتیبانی نزدیک هوایی، مأموریت ترابری تاکتیکی هوایی و حمل مجروح، آماده‌باش پایگاه‌های هوایی، حمل تجهیزات و نیرو، ترابری مسئولین مملکتی، پرواز

برای نمایش قدرت، اعزام گروه ناظر مقدم و انجام پروازهای عکسبرداری، انجام پروازهای گشت شناسایی و اسکرامل، پرتاب فیلر، حمل مهمات سبک و سنگین، حمل دارو و برانکارد، بیسیم ورزمنده، درگیری با هواپیمای ناشناس، بمباران مواضع آشوبگران، افزایش پروازهای گشت دریایی و ترابری، حمله هواپیماهای نهاجا و افراد مسلح غیرقانونی، ترابری کارکنان، حمل نیرو و تجهیزات و دارو در تمام نقاط کشور، ترابری اعضای سپاه پاسداران به کلیه نقاط درگیر، کنترل و مراقبت پروازی، حمل پیکر شهدا و زخمی‌ها، ترابری کارکنان سایر ارگان‌ها دولتی، برقراری پوشش هوایی شبانه، انجام پدافند هوایی، اطلاع احتمال حمله هوایی عراق، دفع تجاوز فروند هواپیمای جنگنده عراقی و رهگیری، کشف تجاوزهای هوایی کشور همسایه شمالی (شوروی سابق) در سامانه راداری و انجام پرواز اسکرامل، تشکیل چندین مرکز پشتیبانی مستقیم آتش هوایی (دسک) در کنار مراکز فرماندهی درگیر، شکستن محاصره و هجوم آشوبگران به ستون‌های نظامی اعزامی به منطقه غرب کشور، استقرار یک دستگاه سامانه پدافند هوایی در جماران (موسوی، ۱۳۹۶، ج ۱: ۴۵۵) وارد آمدن خسارات زیاد به نیروها و تجهیزات و تأسیسات نیروهای بعث عراق و نیروهای معارض بوده است (موسوی، ۱۳۹۶، ج ۱: ۵۶۲-۵۶۳)

- عملکرد نیروی دریایی: حفاظت و تأمین دریایی از خرمشهر تا خور موسی، پاکسازی و خلع سلاح شورشیان جنوب غرب کشور، پشتیبانی و شناسایی، تشدید مراقبت‌های لازم، در کنار نیروهای مردمی بودن و حوادث مرزی ایجادشده توسط عراق و خلق عرب، درگیری تکاوران در مرز شلمچه تا اروند کنار با نیروهای بعثی، اجرای گشت‌های دریایی، آمادگی، مراقبت از مناطق، حضور تکاوران منطقه دوم بوشهر در خرمشهر و تقویت پاسگاه‌های مرزی، جابجایی شناورهای بزرگ از خرمشهر به بندر امام خمینی (س)، انجام مراقبت‌های دقیق، انتقال ناوهای کلاس بایندر کلاس بندر به بندر امام خمینی (س)، گشت در اروندرود، اجرای عملیات گشت دریایی از خور موسی تا دهانه اروندرود، آماده‌باش کامل منطقه سوم دریایی خرمشهر، سازماندهی و هماهنگ کردن عملیات پدافند ساحلی در کرانه اروندرود، حمایت سه فروند کشتی تجاری و سه فروند لایروب ایرانی برای خروج از اروندرود (گروه مؤلفان ارتش، تلخیص ۶۰۹-۶۰۲)، مشارکت و همکاری با لشکر ۹۲ زرهی در محاصره سازمان سیاسی خلق عرب و

کانون فرهنگی خلق عرب و اعاده امنیت به شهر خرمشهر ، درگیری با افراد مسلح سازمان خلق عرب (همان ۶۳۵) اجرای گشتی‌های شناسایی و مراقبت منطقه‌ای در نوار مرزی، مشارکت و همکاری همه‌جانبه پایگاه دریایی خرمشهر در امداد رسانی، جابجایی، اسکان و توزیع نیازمندی و مواد غذایی در سیل (اصلانی و همکاران، جلسات هم‌اندیشی: ۱۴۰۱)

سرانجام ارتش جمهوری اسلامی ایران با لطف و عنایت خداوند با تقدیم ۵۷۲ نفر شهید و ۴۲۵ نفر جانباز (جمعاً ۹۹۷ نفر) افسر، درجه‌دار، کارمند و سرباز آرامش و امنیت کامل را در مناطق آشوب‌زده کشور، به‌ویژه کردستان در پایان بیست‌ماهه برقرار نمود. (گروه مؤلفان ارتش ، ۱۳۹۹: ۶۶۲)

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق - تاریخی توصیفی و در قالب موردی - زمینه‌ای بوده است که درواقع نوعی آمیختگی است. جامعه آماری حدود ۷۵ نفر از فرماندهان و کارکنان آجا می‌باشند (۱۵ نفر برای مصاحبه و ۶۰ نفر برای پرسشنامه) که یگان‌های تابعه و یا تحت امر آن‌ها توانسته‌اند از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تا آغاز جنگ تحمیلی (۱۳۵۹-۱۳۵۷) با عملکرد خود در تأمین امنیت استان‌های مرزی آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و خوزستان نقش‌آفرینی نمایند. روش نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس می‌باشد. مشخصات در نظر گرفته‌شده برای افراد جامعه آماری به شرح زیر می‌باشد:

۱. سابقه حضور در مناطق عملیاتی استان‌های موردنظر در بازه زمانی تعیین‌شده

۲. در حضور و یا فرماندهی یگان عمل‌کننده

۳. برخورداری از قابلیت روایت‌گری

۴. دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر در زمان فعلی

ابزار گردآوری اطلاعات: داده‌های موردنیاز از طریق مطالعه و فیش‌برداری اسناد و مدارک، کتب و مقالات موجود، سایت‌های اینترنتی معتبر، مصاحبه نیمه ساختاریافته، جلسات هم‌اندیشی و توزیع پرسشنامه گردآوری شده است. تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق به صورت کیفی بر اساس تحلیل محتوا، کمی شامل توصیفی و استنباطی و آمیخته بر اساس مقایسه و قضاوت بوده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

با توجه باینکه دراین تحقیق تجزیه و تحلیل به روش آمیخته، مقایسه و قضاوت بر اساس تجزیه و تحلیل کیفی و کمی مربوط به عملکرد راهبردی ا.ا.ج.ا. بوده و مبنای نتیجه‌گیری نیز می‌باشد، بنابراین تجزیه و تحلیل آمیخته دو تجزیه و تحلیل دیگر را پوشش داده و به شرح زیر مورد استفاده قرار گرفته است.

(۱) در تجزیه و تحلیل کیفی مشخص شد: اساساً عملکرد ارتش ج.ا.ا. متأثر از عملکردهای ایفا شده می‌باشد از مطالب گفته شده توسط فرماندهان و پیشکسوتان و اعلام نقطه نظرات و دیدگاه‌های آنان، روایی و اعتبار دسته بندی عملکرد راهبردی چهارچوب نظری تقویت شده است. نیروهای سه گانه عملکردهایی را ایفا نموده اند که منجر به ایجاد، حفظ و تقویت امنیت شده است و می‌توان آن‌ها را در عملکردهای نیروهای سه گانه ارتش جمهوری اسلامی ایران زمینی، هوایی و دریایی دسته بندی نمود.

(۲) در تجزیه و تحلیل توصیفی مشخص شد:

- ۹۳ درصد از پاسخ دهندگان میزان اهمیت عملکردهای راهبردی را خیلی زیاد دانسته اند.
- ۹۱ درصد از پاسخ دهندگان عملکرد ارتش بر اساس عملکرد راهبردی زمینی را بسیار خوب دانسته اند.
- ۸۷ درصد از پاسخ دهندگان عملکرد ارتش بر اساس عملکرد راهبردی هوایی را بسیار خوب دانسته اند.
- ۹۴ درصد از پاسخ دهندگان عملکرد ارتش بر اساس عملکرد راهبردی دریایی را بسیار خوب دانسته اند.
- شایان ذکر است اختلاف چندانی در وضعیت هیچیک از عملکردهای سطح راهبردی وجود ندارد.
- مقایسه تجزیه و تحلیل کیفی و کمی انجام شده دلالت بر آن دارد که اهمیت عملکرد ارتش برای برقراری تأمین امنیت استان‌های چهارگانه مرزی از ابتدای انقلاب تا شروع جنگ تحمیلی بسیار خوب ارزیابی شده است.

نتیجه گیری

از جمع بندی تجزیه و تحلیل کیفی و کمی انجام شده، نتایج بررسی بر اساس اهداف تحقیق، عملکردهای نیروهای سه گانه زمینی هوایی و دریایی در سطح راهبردی که هر کدام منجر به ایجاد، حفظ و تقویت امنیت شده است. به شرح زیر احصاء گردید:

- حضور مقتدرانه نیروی زمینی در مناطق عمومی استان
- حضور مقتدرانه در مرزهای زمینی کشور خصوصاً مرز مشترک با کشور عراق
- جلب اعتماد و اطمینان بخشی به مردم استان
- آرام سازی شهرها و مناطق استان
- حضور مقتدرانه در آسمان استان های چهارگانه مرزی و امن سازی
- هشدار به نیروهای متعهد
- حضور مقتدرانه در شهرهای درگیر استان خوزستان
- حضور مقتدرانه در مرزهای آبی کشور خصوصاً مرز مشترک با کشور عراق و جلب اعتماد و اطمینان بخشی به مردم استان خوزستان
- اتمام حجت با مخالفین و معارضین درگیر در شهرهای استان خوزستان و قاطعیت در برخورد با آنان

پیشنهاد

تشکیل کارگروه های تحقیقاتی مرتبط با عملکردهای استخراج شده ارتش جمهوری اسلامی ایران برای شفافیت ویژگی ها، نکات برجسته، کمبودها و نارسایی ها با تأکید بر عملیات پدافند و توسعه داخلی

منابع

- استکی، جواد، تدوین راهبرد امنیت پایدار در منطقه شمال غرب کشور مبتنی بر تحلیل عوامل ژئوپلیتیکی " دانشگاه عالی دفاع ملی (رساله دکترا) تهران ۱۳۹۴
- آبراهامیان، پروانه، ایران بین دو انقلاب، ترجمه: احمد گل محمدی، محمدابراهیم فتاحی، ۱۳۷۷، تهران، نشرنی،
- افشارسیستانی، ایرج، خوزستان و تمون دیرینه آن، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۷۳
- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، آیا ارتش در زمان انقلاب حامی ملت بود، ۲۱ بهمن ۱۳۹۸
- خرمشاهی بهاءالدین، قرآن پژوهی: هفتاد بحث و تحقیق قرآنی، چاپ دوم، نشر مشرق، ۱۳۷۵، تهران
- راستی، عمران و رحیمی، محمد، امنیت و توسعه در غرب آسیا از منظر مدل محور- پیرامون: مطالعه موردی مناطق
- رزم آرا، حاجعلی، فرهنگ جغرافیائی ایران (آبادی‌ها)، جلد ۴: استان ۳ و ۴ آذربایجان، انتشارات سازمان جغرافیایی کشور، انتشارات دایره جغرافیائی ستاد ارتش، تهران، ۱۳۳۰
- علی بابایی، غلامرضا؛، تاریخ ارتش ایران از هخامنشی تا عصر پهلوی، آشیان، ۱۳۸۲، تهران
- عزتی، عزت الله، میرزایی پور، هوشنگ، بررسی مناطق مرزی استان کرمانشاه با عراق و نقش آن در اهداف استراتژیک ایران، فصلنامه نگرش های نو در جغرافیای انسانی، شماره ۱۲ پاییز، ۱۳۹۰
- کریمی پور، کوثر، کریمی پور، یدالله، عرب‌های خوزستان: واگرایی و همگرایی در نشریه: «پژوهش‌های جغرافیایی». تابستان ۱۳۸۴ شماره ۵۲.
- گروه مؤلفان، ارتش از انقلاب تا دفاع مقدس، انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۴۰۰
- لطفی‌نیا، سلیمان. «روزشمار تاریخ». هفته‌نامه امرداد، شنبه ۲۴ دی ۱۳۹۱، سال سیزدهم، شماره ۲۸۹.
- مختاری، حسین، تحلیل نقش تصمیم‌گیری‌های حکومتی در توسعه‌یافتگی سرزمین، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۵، تهران
- مرکز آمار ایران (www.amar.org.ir)، سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵ - تقسیمات کشوری
- مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، در جلسه مهم سران ارتش در ۲۲ بهمن ۵۷ چه گذشت؟
- مرکز آمار ایران (www.amar.org.ir)، سرشماری نفوس و مسکن ۶۹۱۰ - تقسیمات کشوری
- مختاری، حسین، تحلیل نقش تصمیم‌گیری‌های حکومتی در توسعه‌یافتگی سرزمین، پایان‌نامه

- کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۵، تهران
- واعظی، منصور، طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور، استان کردستان، تهران -
موسسه انتشارات کتاب نشر ۱۳۹۱